

Waddenacademie

Stroomlijnen van de kenniswirwar

Sinds 1 augustus van dit jaar is de Groningse hoogleraar Jouke van Dijk de nieuwe bestuursvoorzitter van de Waddenacademie. De plek waar wetenschappen elkaar ontmoeten, soms zelfs botsen. „Maar ook dat is winst.” Door Erik Betten.

Jouke van Dijk is een kind van het waddegebied. Geboren in 1956 in Holwerd groeide hij op aan de rand van het Werelderfgoed, al was het besef van de waarde van de natuur toen nog heel anders. „Als kind speelden we op het Wad. Fuiken zetten, rondwandelen op de kwelders.” Het was eigenlijk wadlopen voordat het zo genoemd werd. „Ik heb later ook nooit de behoefte gehad om dat nog eens georganiseerd te doen. Ik weet wel wat het is om met je poten in het slik te staan. Waar je op moet letten. Wij wisten heel goed hoe snel het water op kon komen, of de mist. Het was bij mist zaak om goed te luisteren naar de torenklok van Holwerd, want die sloeg elk kwartier. Dat was je enige oriëntatiepunt”, zegt Van Dijk met een glimlach bij de herinnering. „Ook zoiets, ik kan niet zwemmen. Dat heb ik nooit geleerd.”

Bij de zoon van de petroleumhandelaar annex aardappelboer is het gevoel van verbondenheid met de klei, de zeedijk en de Waddenzee nog altijd sterk, al woont hij inmiddels al bijna veertig jaar in Groningen. „Die connectie is er als vanzelf. Dat geldt voor het hele gezin, want mijn vrouw komt van Ameland.”

Regionaal

Van Dijk studeerde in 1981 in Groningen af als econoom met een regionale invalshoek. Vijf jaar later promoveerde hij op een

onderzoek naar de relatie tussen de arbeidsmarkt en migratiepatronen. Tegenwoordig werkt hij als hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse aan de Rijksuniversiteit Groningen, een functie die hij combineert met de twee dagen per week die de Waddenacademie van hem vraagt.

Nieuw is de Waddenacademie niet voor hem. „Ik was een van de vijf wetenschappers die bij de oprichting in 2008 betrokken waren. Dat ging heel formeel met een vacature waar ik op reageerde en een sollicitatiegesprek in Den Haag.” Van Dijk kwam als enige wetenschapper uit de regio zelf

Er was ontzettend veel kennis, maar het ontbrak aan de koppeling daartussen

in het bestuur terecht. De Wageningse Tsjech Pavel Kabat, hoogleraar klimaatwetenschappen, was toen al benoemd als voorzitter. Daarnaast traden de Amsterdamse hoogleraar archeologische monumentenzorg Jos Bazelmans, de Vlaamse ecooloog Peter Herman, hoogleraar in Nijmegen en TNO-geowetenschapper Hessel Speelman toe tot de nieuwe netwerkorganisatie.

„Dat gebeurde uitsluitend op basis van deskundigheid. Niet op grond van herkomst. Maar toch was het wel goed dat er iemand uit de regio zelf in het bestuur terecht kwam.” Het waren vijf topwetenschappers die elkaar in het begin soms niet zo goed begrepen. „Dat was ook precies waar de Waddenacademie voor werd opgezet. Bij de verschillende disciplines was ontzettend veel kennis, maar het ontbrak aan de koppeling daartussen. We hebben echt moeten leren om over onze grenzen heen te kijken en zo tot een beter begrip van het hele systeem van de Waddenzee te komen.”

Bodemdaling

De Waddenacademie wordt grotendeels bekostigd uit het Waddenfonds, en verder door de provincie Fryslân. Het Waddenfonds is opgericht als compensatie voor de gaswinning onder het kwetsbare natuurgebied. „De commissie-Meijer kwam in 2004 tot de conclusie dat er heel voorzichtig wel gas gewonnen mocht worden, maar dan met de hand aan de kraan. Tegelijk was het nodig om de kennis over het gebied bij te houden en te vergroten. Want we wisten eigenlijk niet goed te voorspellen wat er met de natuur zou gebeuren als de bodem daar door gaswinning zou dalen. Nu weten we dat die daling zo geleidelijk gaat dat de sedimentering dat opvangt. Hetzelfde geldt voor de zeespiegelstijging. Maar daarbij is de vraag wel hoe snel die gaat en of de afzetting van nieuw

slib dat bij kan houden. Voor het vinden van een antwoord op al dit soort vragen is koppeling tussen de verschillende wetenschappen onmisbaar.”

Van Dijk haalt zijn geboortedorp aan als voorbeeld van een integrale afweging van belangen en de kennis die je daarvoor moet hebben. „Holwerd heeft erg te lijden onder de krimp. Veel huizen staan leeg. Dat heeft er ten dele mee te maken dat wie naar Ameland gaat, met een boog om het dorp heen rijdt. Maar stel dat Holwerd naar het voorbeeld van Oost-Friese plaatsen een sluis en een jachthaven zou krijgen, wat doet zoiets met de natuur? Wat zijn de economische effecten precies? En wat wil de bevolking zelf eigenlijk? De Waddenacademie kan helpen om zichtbaar te maken wat er wel en niet kan.”

Ongevraagd advies

De Waddenacademie is een onafhankelijke instelling. Dat betekent ook dat er af en toe een advies gegeven wordt waar niet iedereen blij mee is. „De kwestie van de mosseltransporten is een goed voorbeeld. Omdat de visserij de mosselbanken in de Waddenzee schade toebracht, zijn de mosselzaadinstallaties (mzi's) ontwikkeld. Maar in de Oosterschelde staan de mzi's beschut en is het relatief makkelijker zaad verzamelen. Dus willen de mosselvisserij graag zaad van de Oosterschelde naar de Waddenzee verslepen. Oogstbare mosselen worden dan weer uit de Wad-

denzee naar de Oosterschelde gebracht om vermarkt te worden als Zeeuwse mosselen. Ook vanuit Ierland en Engeland worden levende mosselen naar Zeeland gebracht en in de Oosterschelde geïmporteerd. De Waddenacademie werd benaderd met de vraag of de transporten acceptabel waren, ecologisch gezien. Want er reizen natuurlijk ook andere organismen mee, die schadelijk kunnen zijn voor het ecologisch systeem in de Waddenzee.”

De Waddenacademie voerde het sommetje niet braaf uit, maar stelde tegenvragen. „Al gauw bleek dat het probleem veel

Wij hebben serieuze twijfels over het nut van een blue energy-centrale

breder bekeken moest worden. Het probleem is niet alleen ecologisch, maar ook economisch want het hangt ook samen met de manier waarop mosselgronden worden verpacht en met de marketingstrategie die achter dat gesleep schuilt. Wij vroegen: is dat gesleep eigenlijk wel nodig en kan het niet worden opgelost door een ander verpachtingssysteem?”

Walter: meten en delen

Een van de successen van de Waddenacademie is het project Walter (Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research). Dat is een algemeen monitoringprogramma voor het waddegebied. Door wetenschappers en grote bedrijven wordt al jaren heel veel gemeten en geregistreerd aan het Wad, maar het ontbrak aan toegang tot elkaars data en informatie. Dat had tot gevolg dat bepaalde dingen dubbelop worden

gedaan, terwijl heel interessante meetreeksen vanwege het aflopen van subsidies ineens beëindigd worden. Walter is in 2010 opgezet om aan die wirwar een einde te maken. Verschillende kennisinstellingen, bedrijven als de NAM, en Rijkswaterstaat hebben met de Waddenacademie vastgesteld wat de belangrijkste meetgegevens zijn die tot in lengte van jaren moeten worden vastgesteld. Ook is geïnventariseerd wat er

wordt geregistreerd en waar nog witte vlekken zitten. Door goed met elkaar te vergelijken welke meetmethodes worden gebruikt en wat de achterliggende definities zijn, wordt het ook mogelijk dat onderzoekers elkaars gegevens gaan gebruiken. Dat moet uiteindelijk leiden tot een soort overkoepelend dataportaal. Het moet straks eenvoudig zijn om alle beschikbare en relevante meetgegevens op

te roepen op terreinen als meteorologie, oceanografie, geologie, chemie, ecologie, sociologie, economie of cultuurhistorie.

i Prof.dr. Pavel Kabat was vanaf de start voorzitter van de Waddenacademie. Hij is nu directeur van het in Laxenburg (Oostenrijk) gevestigde International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). Kabat is nog wel portefeuillehouder Klimaat en Water en Internationalisering bij de Waddenacademie

Jouke van Dijk: kan niet zwemmen, maar weet alles van de Waddenzee.

Foto: Frans Andringa

i De Waddenzee is ongeveer 10.000 vierkante kilometer groot (zo'n 500 kilometer lang en gemiddeld 20 kilometer breed).

Activiteiten in en om de Waddenzee worden nu vaak niet op elkaar afgestemd, met alle gevolgen van dien. Koppelen van onderzoek en kennis kan schade voorkomen. Foto's: ANP

Een ander voorbeeld is de fundamentele kritiek die ecooloog Peter Herman uitsprak op de plannen voor een blue energy-installatie in de Afsluitdijk, die energie moet winnen uit de menging van zoet en zout water. „Al een jaar geleden werd gezegd dat het werken met fijne membranen wel eens erg slecht kan uitpakken in de praktijk. Je hebt te maken met slib, maar ook met schelpdierlarven en jonge vissen die als het ware in de weg zitten in het water en waarschijnlijk doodgaan. Ondanks die kritiek gaan de plannen verder en is er nu een proefinstallatie van 15 miljoen euro in de maak. En dat terwijl wij serieuze twijfels hebben over het nut ervan. Daarom heeft Herman onlangs op het Waddensymposium nog maar eens heel duidelijk uitgesproken dat een blue-energy project bij de Afsluitdijk onzinnig is en zonde van het geld.”

Geen welkome boodschap bij het naburige kennisinstituut Wetsus, realiseert Van Dijk zich. „Maar dat hoort erbij als je verschillende disciplines samenbrengt. Het is niet onze bedoeling om Wetsus in de wielen te rijden, we trekken ook vaak samen op. Maar het is de verantwoordelijkheid van de wetenschap om dit soort dingen tegen elkaar te zeggen, elkaar te confronteren met andere inzichten. Het klinkt misschien wat vreemd, maar ook dat is winst.”

Bekendheid

De Waddenacademie heeft sinds 2008 een steeds steviger positie weten te verwerven, maar de bekendheid bij het brede publiek kan nog beter. „Toen ik deze positie kreeg, zeiden sommigen zelfs tegen me: ‘wat leuk, je bent directeur van de Waddenvereniging geworden!’, terwijl dat toch echt een heel andere club is.” Met publicaties, evenementen en opinie-artikelen werkt de Waddenacademie wel aan het verder uitbouwen van de bekendheid.

„Volgend jaar bestaan we vijf jaar, dan worden we ook geëvalueerd door de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen waar we onderdeel van uitmaken. Op basis van de uitkomst van die evaluatie gaan we verder. Het aardige is wel dat sommigen denken dat we een grote

organisatie vormen, terwijl er per saldo maar drie à vier fte's aan bezetting is.”

Wordt dat meer? „Ik zou best verder willen kijken, maar het is niet ons doel een groot onderzoeksinstituut te worden. Wij zijn een netwerkgorganisatie en bij uitbreiden denk ik vooral ook internationaal. In Duitsland bestaat zo iets nog niet. Zij doen meer op projectbasis, maar kijken wel naar het model dat wij hier hebben. In Denemarken zijn de verschillende onderzoekers die zich met het Wad bezighielden, pas onlangs met elkaar in gesprek geraakt. Het zou natuurlijk het mooiste zijn als

De centrales in Eemshaven en Wilhelmshaven zijn funest voor de kraamkamervissen

we tot een gezamenlijke kennisagenda voor de drie waddenlanden kunnen komen. Dat hoeft niet met allemaal instituten, maar we hebben hier gemerkt dat er veel winst te halen valt als er een netwerk ligt, dat iedereen elkaar weet te vinden.”

Electriciteitscentrales

Die samenwerking is van maatschappelijk belang, benadrukt Van Dijk. „Je ziet nu dat de activiteiten in de Eemshaven en in Wilhelmshaven niet op elkaar worden afgestemd. In beide havens worden elektriciteitscentrales gebouwd die koelwater nodig hebben. En die opwarming is funest voor de kraamkamervissen die in dat gebied leven. Wij willen bijvoorbeeld graag onderzoeken wat het economische rendement van zulke kolencentrales precies is. Kolen is misschien goedkoop, maar de aanvoer met grote schepen betekent wel dat er gebaggerd moet worden. Bovendien vindt het winningsproces van kolen in buitenlandse mijnen vaak plaats onder abominabele arbeidsomstandigheden. Die optelsom van alle kosten en baten moet je maken, voordat je uitspraken kunt doen.”